

SUMMARY

Desnova I. The terminology field of problem of multicultural education of junior children.

It is found out that the problem of multicultural education is an actual question as philosophical scientifically-pedagogical studies so educational practice and publicly-pedagogical activity. Receipt of multicultural education for young people, forming human and national consciousness, civil position, active and responsible attitude toward life is foreground work in the process of humanization of modern Ukrainian society. In fact a modern man is to be ready to life in the context of multinational multicultural environment, to intercourse and collaboration with the people of different nationalities, races, religions. Considerable influence on development of multicultural education in the country is carried out by the processes which take place today in the system of education. The problem of bringing up children in accordance to national values and common to all mankind values, education of culture of international relations of rising generation, the grants of pedagogical support of student's personality take considerable place in works of domestic and foreign scientists. The concept «multicultural education» originates from the concept of «multicultural education formed in, a western intellectual culture». Multicultural education is the process of mastering the rising generations of ethnic, national and world culture with the purpose of spiritual enrichment, development of national consciousness, forming readiness and ability to live in a multicultural environment. The author provides specific terms, mechanisms of multicultural education. Modern school as educational establishment has the task to form a personality of world ready to transnational communication and to the multicultural dialogue and technologies of integration of a personality in a multicultural through education.

Key words: culture, multicultural education, junior schoolchildren, national values, human values, intercultural dialogue.

УДК 37.015.3:373.3

Л. І. Дмитренко

Євпаторійський інститут соціальних наук
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Самооцінка є важливим чинником успішності, оскільки відображає впевненість людини у своїх професійних і особистих силах, її самоповагу й адекватність до подій. Самооцінка безпосередньо залежить від характеру оцінок, які дають дорослі дитині та її успіхам у різних видах діяльності. У молодших школярів зустрічаються самооцінки різних типів: адекватні, завищені й занижені. У навчально-виховному процесі в дитини формується установка на оцінку своїх можливостей – один з основних компонентів самооцінки. У навчальній діяльності школяра самооцінка відіграє велику роль. У молодшому шкільному віці провідною є навчальна діяльність; саме від рівня сформованості самооцінки у вирішальній мірі залежить успішність, успіхи в навчанні.

Ключові слова: мотивація, неуспішність, самосвідомість, самооцінка, навчальна діяльність, успіх, успішність навчання, успішність.

Постановка проблеми. Створення сприятливих умов для розвитку особистості в період шкільного дитинства є одним із найважливіших завдань сучасної освіти. Період шкільного навчання й те, як учень справляється з проблемами, що виникають у цьому процесі, дуже важливі для протікання його подальшого життя. Шкільним періодом багато в чому визначається розвиток уміння ставити цілі, досягати їх, справлятися з труднощами. Успішність навчання є однією із складових психологічного здоров'я школярів.

Вивчення теоретичних джерел у галузі психології дає можливість збудувати систему певних взаємозв'язків між успішністю навчання й такими особистими цінностями, як самооцінка та пов'язаний із нею рівень домагань, глибше зрозуміти вплив цих чинників на успішність навчання в різні вікові періоди. Самооцінка, будучи регулятором поведінки людини, впливає на ефективність її діяльності. Самооцінка й пов'язаний із нею рівень домагань є найважливішими мотиваційними чинниками, що впливають на результативність навчання.

Проте проблема впливу самооцінки на успішність навчання молодших школярів представляється недостатньо вивченою. Усвідомлення педагогом значущості самооцінки для успішності школяра на початковому етапі навчання багато в чому може визначити спрямованість процесу формування навчальної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз різних наукових теорій, підходів і концепцій показує, що поняття «успішність навчання» розглядається вченими у двох основних напрямках. Перший можна позначити як психологічний або психолого-педагогічний, де поняття «успіх» і «успішність» визначаються як особливий емоційний стан учня, який виражає його особисте ставлення (переживання) до діяльності або її результатів (Г. Кирилова, О. Казакова, С. Поляков, В. Сериков, Н. Щуркова та ін.). Другий напрям пов'язаний із розглядом успішності навчання в ракурсі проблеми результативності й ефективності навчання, а також успішність навчання фігурує в контексті показників якості освіти (Ю. Бабанський, В. Давидов, Г. Кирилова, В. Краєвський, І. Лернер, Г. Щукіна та ін.).

Головним завданням початкової школи, в даному контексті, є становлення школяра як суб'єкта навчальної діяльності. Останні експериментальні роботи вітчизняних психологів (Д. Богоявленська, А. Крилов, А. Осницький, М. Савчин, А. Цукерман) показують, що саме звернення до сфери самосвідомості дітей молодшого шкільного віку є ключем до вирішення проблеми формування суб'єкта навчальної діяльності.

Значимий вклад у вивчення самооцінки внесли Р. Бернс, Л. Бороздина, О. Залученова, О. Леонтьєв, О. Молчанова, К. Роджерс, С. Рубінштейн.

У сучасній психологічній і педагогічній літературі стала загальноновизнаною відмінність у структурі самооцінки: її узагальненої частини й периферії (Л. Божович, Р. Бернс, Л. Виготський, І. Кон, В. Столін, І. Чеснокова та ін.). Окремі аспекти успішності навчання молодших школярів і умови її формування представлені в роботах А. Белкіна, А. Кочетова, Т. Матіс, С. Смирнова та ін. Дослідники підкреслюють позитивний вплив успіху на становлення особистості дитини.

Мета статті. Розглянути вплив самооцінки на успішність навчання в молодшому шкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Успішність – ціннісна категорія, оскільки в розумінні людиною своєї успішності в житті, в професійній діяльності відбивається її уявлення про сенс власного життя. У вітчизняній психології невдачі в навчанні розглядаються в основному під час вивчення неуспішності учнів – труднощі або неможливості засвоєння ними навчальної програми. У зарубіжній психології проблема невдачі розглядається в руслі вивчення мотивації поведінки. У вірогідності успіху або невдачі для людини необхідно виділяти об'єктивні й суб'єктивні компоненти. Під об'єктивним компонентом розуміється наявність або відсутність у людини реальних умінь і навичок, що вимагаються для досягнення успіху. Суб'єктивний компонент – це уявлення людини про міру своєї здатності до виконання завдання, що забезпечує мотивацію діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що часто відбувається зміщення понять «успішність навчання» й «успішність». Проте ці терміни далеко не рівнозначні. Поняття успішності навчання, на наш погляд, є більш об'ємним. Звичайно, успішність навчання включає деякий рівень успішності, але він часто виявляється не на першому місці. Успішність – це міра збігу реальних результатів навчальної діяльності із запланованими. Успішність навчання – якісна оцінка результатів діяльності, яка складається з об'єктивної результативності й суб'єктивного ставлення до цих результатів самого учня. Іншими словами, успішність відбиває певну властивість особистості, що містить у собі немало компонентів, що мають свої характеристики. Під успішністю навчання В. Якунін розуміє ефективність керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, що забезпечує високі психологічні результати при мінімальних витратах (матеріальних, фінансових, кадрових, фізичних, психологічних тощо) [80, 131]. Успішність тісно пов'язана з діяльністю, оскільки є її результатом. Успішна діяльність

також взаємозв'язана з тим станом, який людина відчуває, домагаючись успішного результату.

Слід зазначити, що характер діяльності й цілей учня може бути різним, тому й види успішності також виділяються різні. Так, А. Белкін виділяє три види успішності: що передбачає, констатується й узагальнює, а також виділяє специфіку сприйняття успіху дітьми різного віку [9, 104].

М. Безруких, С. Єфімова відмічали, що успішність навчальної діяльності визначається «навченістю», а це є «ансамбль інтелектуальних властивостей». Міра навченості, стан здоров'я дитини й функціональний стан організму визначають у комплексі ту ціну, яку платить організм дитини за успіхи в навчанні. Ці автори зв'язують, на наш погляд, проблему успішності з готовністю дитини до навчання та зі здоров'ям учня. «Хороша успішність при недостатній функціональній готовності організму досягається дорогою ціною – розладами нервово-психічної сфери в результаті» [1, 18].

Одним із важливих чинників, що істотно впливають на процес цілеспрямованого отримання знань учнями, є самооцінка. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань людини – мірою труднощів цілей, які він ставить перед собою.

Г. Кумаріна так визначає цю найважливішу складову в структурі особистості: «Самооцінка – емоційно насичена оцінка людиною самого себе, своїх можливостей, здібностей, моральних якостей і вчинків» [4, 37]. Самооцінка молодших школярів часто складається лише за результатами; сам процес діяльності й попередні етапи планування та прогнозування не знаходять у ній відображення. Необхідно вчити дитину в будь-який момент контролювати свої дії, правильно їх оцінювати, бути уважним до кожного етапу своєї роботи, до будь-яких її проміжних результатів. Це не забариться позначитися на навчальних успіхах, що об'єктивно створить не дуже впевненому в собі школяреві нові основи самооцінки.

Ідея впливу самооцінки на успішність діяльності простежується в багатьох працях сучасних авторів. С. Рубінштейн пише: «Реальна особа, відбиваючись у своїй самосвідомості, усвідомлює себе як «я», як суб'єкта своєї діяльності» [9, 463].

Самооцінка є важливим чинником, оскільки відбиває впевненість людини у своїх професійних і особистих силах, її самоповага й адекватність. Оптимальною є висока самооцінка, повага до себе при тверезій (реалістичній) оцінці своїх можливостей і здібностей. Занижена самооцінка призводить до «вивченої безпорадності» – людина заздалегідь опускає руки

перед труднощами й проблемами. Завищена самооцінка багата надмірними претензіями на увагу до своєї персони й необачними рішеннями.

Успіх – це наслідок внутрішніх, а не зовнішніх причин. Тобто все, що може допомогти людині в досягненні успіху, знаходиться в ній самий. Н. Менчинська підкреслювала, що в навчальній діяльності кожного школяра самооцінка відіграє велику роль. Як один із «важливих особистих параметрів розумової діяльності, вона виконує функцію саморегуляції поведінки, за допомогою її визначається бажаність (чи небажаність) якого-небудь вчинку. Самооцінка великою мірою впливає на міру успішності здійснюваної діяльності» [7, 149]. Автором було введено поняття навчальності. Навчальність – система властивостей особистості й діяльності школяра, яка емпірично характеризує його можливості в засвоєнні навчальної програми, – знань, понять, навичок та ін. Це загальна характеристика психічного розвитку, що дозволяє досягти більш високого рівня у формуванні узагальнених принципів дії та способів дії. Крім того, навченість свідчить і про специфічні здібності: якщо вона більш розвинена в конкретного школяра, той швидше, у більшому обсязі, міцніше й гнучкіше засвоїть специфічну інформацію.

Н. Менчинська виділяє такі характеристики навчальності: психофізіологічні процеси; сенсорні й перцептивні процеси; мнемічна функція; опора на гнучкість мислення; швидкість мислення; саморегуляція стійкості, розподілу уваги. Автор позначила типи відмінностей у навченості, ґрунтовані на низці критеріїв: сприйнятливості до засвоєння знань, міра оволодіння розумовими операціями (інтелектуальні властивості); спрямованість особистості, що визначає стосунки, оцінки й ідеали [9, 401].

Ці ознаки дозволили визначити 4 типи учнів: *що мають позитивну характеристику* сприйнятливості до засвоєння знань, здатні опанувати розумові операції та відрізняються позитивною спрямованістю – позитивно ставляться до школи; *що мають негативну характеристику* сприйнятливості до засвоєння знань і низьку можливість опанувати розумові операції в поєднанні з негативним ставленням до школи, низькою мотивацією; *позитивні інтелектуальні властивості* й негативне ставлення до школи; *негативні інтелектуальні властивості* й позитивна спрямованість на шкільне навчання разом з високою мотивацією.

Отже, навченість демонструє загальні здібності школяра й ураховує багато сторін його особистості – витривалість, працездатність, гнучкість і швидкість мислення, активність і мотивацію особистості, взаємодію з іншими учнями й учителем.

У працях Н. Менчінської підкреслюється, що особливе значення для навченості має самооцінка учня. «Самооцінка – це значущість, якою учень наділяє сам себе (здатність оцінити свої риси особистості або інтелекту), набуваючи систем сенсів, які захищають особистість і регулюють її взаємодію з оточенням. Вона є одним з параметрів успішної навчальної діяльності, оскільки визначає бажання або небажання нею займатися. Як завищена, так і занижена самооцінка негативно позначається на процесі й результатах навчання» [9, 118].

Дослідження, що проводилися А. Ліпкіною, також показали, що неадекватна самооцінка (як завищена, так і занижена) негативно позначається на процесі, а також і на результаті навчальної діяльності. Можливе підвищення самооцінки школяра, коли вона була занижена в результаті тривалих навчальних невдач шляхом цілеспрямованої зміни за допомогою педагога «соціальної позиції» учня в колективі класу [6, 44]. Узагальнений образ успішного учня виявила у своїх дослідженнях Т. Курапова [5, 108]. Такий учень швидко й легко входить у контакт, добре контролює свої емоції, спостережливий, має адекватну самооцінку.

В. Репкін вказує, що на навчальну діяльність школяра здійснює вплив параметр висоти самооцінки [8, 41]. Висота самооцінки здатна змінювати рівень цілей і широту планів суб'єкта. Адекватна самооцінка молодшого школяра визначає міру розбіжності між рівнем його домагань і реальним рівнем здійснення діяльності, адекватну емоційну реакцію на різний результат діяльності. Завищена самооцінка сприяє постановці цілей, що не відповідають можливостям дитини: вона орієнтована на успіх, нехтує необхідною інформацією, не докладає великих зусиль для досягнення своїх цілей. Занижена самооцінка призводить до пасивності, боязні відповідальності, до схильності ставити легкі цілі й завдання; до очікування неуспіху. Неадекватна самооцінка не дозволяє школяру повністю реалізувати свої можливості в навчальній діяльності. А. Захарова показала роль і функції самооцінки в регуляції навчальної діяльності, що є дуже цінним для нашого дослідження [3, 132].

Таким чином, дослідження, проведені вітчизняними й зарубіжними авторами, показали залежність успішності навчання від виду й рівня самооцінки. Усі автори одноголосні в твердженні негативного впливу неадекватної, або заниженої і завищеної, самооцінки на соціальну поведінку школяра та його навчальну діяльність.

Висновки. Для молодшого школяра провідною діяльністю є навчальна діяльність, тому спроможність у ній так потрібна дитині. У зв'язку з цим успішність навчання ми розглядаємо як спроможність молодшого школяра в провідній (навчальній) діяльності. Одним із важливих чинників, що істотно впливають на процес цілеспрямованого отримання знань учнями, є самооцінка. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань людини – мірою трудності цілей, які вона ставить перед собою. Самооцінка формується на базі оцінок оточення, оцінки результатів власної діяльності, а також на основі співвідношення реального й ідеального уявлень про себе. Самооцінка безпосередньо залежить від характеру оцінок, що даються дорослим дитині та її успіхам у різних видах діяльності. У молодших школярів зустрічаються самооцінки різних типів: адекватні, завищені й занижені.

Особливе значення для успішності навчання має самооцінка учня. Адекватна самооцінка лежить в основі формування в дитини впевненості в собі та своїх можливостях, виступає основою для розвитку особистої повноцінності й компетентності. Неадекватна самооцінка (як завищена, так і занижена), навпаки, перешкоджає розкриттю й реалізації можливостей і здібностей дитини, веде до виникнення внутрішніх конфліктів, порушення спілкування й у цілому свідчить про неблагополучний розвиток особистості дитини. Неадекватна самооцінка негативно позначається на процесі, а також і на результаті навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безруких М. М. Знаете ли вы своего ученика? : книга для учителя / М. М. Безруких, С. П. Ефимова. – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.
2. Белкин А. С. Ситуация успеха: как ее создать / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.
3. Захарова А. В. Психология формирования самооценки / А. В. Захарова. – М. : МГПУ, 2005. – 180 с.
4. Коррекционная педагогика в начальном образовании : учеб пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / под ред. Г. Ф. Кумариной. – М. : Академия, 2001. – 320 с.
5. Курапова Т. Ю. Критерии успешности обучения учащихся общеобразовательных школ : материалы междунар. заоч. науч. конф. «Психология в России и за рубежом» (г. Санкт-Петербург, октябрь 2011 г.) / Т. Ю. Курапова. – СПб. : Реноме, 2011. – С. 106–109.
6. Липкина А. И. Педагогическая оценка и её влияние на формирование личности неуспевающего школьника / А. И. Липкина. – М. : Педагогика, 1971. – 102 с.
7. Менчинская Н. А. Проблемы обучения и психологического развития ребенка / Н. А. Менчинская ; под ред. Е. Д. Божович. – М. : Институт практической психологии, 1998. – 448 с.

8. Репкин В. В. Формирование учебной деятельности в младшем школьном возрасте / В. В. Репкин // Вестник Харьковского ун-та. – № 171. – Вып. 11. – Харьков, 2008. – С. 40–49.

9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.

10. Якунин В. А. Педагогическая психология / В. А. Якунин. – М. : Просвещение, 1998. – 270 с.

РЕЗЮМЕ

Дмитренко Л. И. Влияние самооценки на успешность обучения в младшем школьном возрасте.

Самооценка является важным фактором успешности, поскольку отражает уверенность человека в своих профессиональных и личных силах, его самоуважение и адекватность происходящему. Самооценка непосредственно зависит от характера оценок, даваемых взрослым ребенку и его успехам в различных видах деятельности. У младших школьников встречаются самооценки различных типов: адекватные, завышенные и заниженные. В учебно-воспитательном процессе у ребёнка формируется установка на оценку своих возможностей – один из основных компонентов самооценки. В учебной деятельности школьника самооценка играет большую роль. В младшем школьном возрасте ведущей является учебная деятельность; именно от уровня сформированности самооценки в решающей степени зависит успеваемость, успехи в учении.

Ключевые слова: мотивация, неуспеваемость, самосознание, самооценка, учебная деятельность, успех, успешность обучения, успеваемость.

SUMMARY

Dmitrenko L. Impact of self-concept on the success in learning at primary school age.

Self-conception is an important factor of success, because it reflects a person's confidence in his professional and personal abilities, his self-respect and adequacy to the surrounding scenery. Self-conception is very important in learning activity of the pupils. Learning activity is a leading activity in the early school age; academic performance and success in studying depend on the level of self-conception formedness.

One of the main factors, which influences the process of pupils' purposeful getting knowledge, is self-conception. It is closely connected with the level of pretension of the man – the level of goals' difficulty, which he sets. Self-conception is formed on the base of evaluation of people, of the own activity's results and also on the base of correlation between representation of real and ideal «I».

Self-conception of the pupil has a great meaning for the academic progress. There are different kinds of pupils' self-conception: adequate, overestimated and underestimated. Adequate self-conception is the base for child's formation of self-confidence and confidence in the opportunities, for the development of usefulness and competence. Non-adequate self-conception (overestimated and underestimated) prevents the disclosure and realization of opportunities and child's abilities, brings the innate conflicts, violation of communication and is the indicator of dysfunctional development of child's personality. Non-adequate self-conception has bad influence on the process and the result of learning activity.

Self-conception depends on the character of evaluation giving to child and his success by adults in different kinds of activity. The facility on the evaluation of child's opportunities is one of the main components of self-conception which is formed during the educational process.

The analysis of psychological and pedagogical literature shows that amalgamation of the notions «success of education» and «academic progress» takes place. However, such notions are not equal at all. The notion of success of education is more informative.

The education will be successful if it lets to achieve the norms which are determined by the goals and objectives of education, to achieve definite and specified result. And if the result is achieved the most rationale method with the minimum time outlay and resources.

Key words: *motivation, poor academic performance, self-consciousness, self-conception, learning activities, success, success in learning, academic performance.*